PSALMUS SEPTUAGESIMUS QUINTUS.

1 In finem, in Laudibus: Pſalmus Aſaph. Canticum ad Aſſyrios.

2 NOtus in Judæa Deus: in Iſrael magnum nomen ejus.
3 Et factus eſt in pace locus ejus: & habitatio ejus in Sion.
4 Ibi confregit potentias arcuum, ſcutum, gladium, & bellum.
5 Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis: 6. turbati ſunt omnes inſipientes corde.
Dormierunt ſomnum ſuum: & nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus ſuis.
7 Ab increpatione tua Deus Jacob dormitaverunt qui aſcenderunt equos.
8 Tu terribilis es, & quis reſiſtet tibi? ex tunc ira tua.
9 De cœlo auditum feciſti judicium: terra tremuit & quievit.
10 Quum exurgeret in judicium Deus, ut ſalvos faceret omnes manſuetos terræ.
11 Quoniam cogitatio hominis confitebitur tibi: & reliquię cogitationis diem feſtum agent tibi
12 Vovete & reddite Domino Deo veſtro: omnes qui in circuitu ejus affertis munera.
Terribili, 13. & ei qui aufert ſpiritum Principum, terribili apud Reges terræ.

Titulus, & Argumentum.

Verſ. 1.) In finem in laudibus.

Pſalmus Aſaph.

Canticum ad Aſſyrios.

IN *finem* quid ſit, dictum aliàs; *in laudibus*, ſeu *in carminibus*, ut legunt Hugo, & Haimo, vertitque Hieronymus, idem eſt, quod in *hymnis*: quæ ipſa vocabula ſunt, in titulo Pſ. 60. & 66. tùm Latinè, tùm Græcè, & ubique idem. Hebræum נגינת *neghinath*, in aliis pluraliter נגינות *neghi noth*, quod prioribus Pſalmis declaravimus ſignificare muſicum inſtrumentum. Conſtat etiam ex dictis differentia inter *Canticum & Pſalmum* Pro *Pſal. Aſaph Canticum* Paraphraſtes reddit, *laus*, aut *laudatoria per manus Aſaph & Canticum*. Hieronym. *in carminibus, Pſalmus Aſaph Cantici* Quamvis Lyranus (apud quem in quibusdam codicibus mendosè legitur *in canalibus*) legat (*Pſalmus eſt* &c. & ex eodem Hieronymo Victorius referat *Canticum* Trevetus. *In Pſalmus Canticum Aſaph carminis*. Ultimæ voces, *ad Aſſyrios*, non habentur Hebraicè, vel Chaldaicè, Græcè autem in numero unius ὅρος Ἀσσύριον. Baſilius, ſive Theodoretus notant in exemplo non contineri, ſed in aliquibus tantum exemplaribus. Scholion, non in terraſelido, neque apud LXX. neque in libro Euſebii Pamphyli, neque in Octaſelido. Neſcio cur collector ſcoliorum in editionem LXX. aſſerat abeſſe à Pſalteriis Latinis. Deprehendi quidem à nonnullis abeſſe, & nec Auguſtinus, nec iis, qui nomen habet Hieronymi, explicant: nihilominus in pluribus reperi; exponiturque ab eo, qui nomine appellatur Ruffini, & qui Arnobii, item à Beda, (qui meminit quoſdam legere *contra Aſſyrium*) Remigio, Haimone, Brunone, Caſſiodoro, Hugone, & paſſim ab aliis poſterioribus. Agnoſcit etiam Ambroſius *a*: quamvis juxta textum Græcum legat ſingulariter, *ad Aſſyrium*, & hymnum vocet Ratio hujus additamenti ex argumento pendet.

a de Nabut. cap. 14.

Argumentum.

Græci conveniunt, multique Latinorum, nec non Hebræi, argumentum eſſe vaticinium deſtructionis Aſſyriorum, qui, Duce Sennacherib, invaſerant Hebræos; quod Apollinarius carmine ſic expreſſit:

> Κοίρανον Ἀσσυρίων γελόων Ἀ'σάφος ἴχίφων,
> Γάγεν ἐβδομάτης δεκάδος κὴ πέμπτον ἄεισμα,
> *Regem Aſſyriorum ridens Aſaphus prudens,*
> *Reſonuit ſeptima decadis etiam quintum carmen.*

Riſum intelligit lætitiam pro liberatione. Simul verò narrat David, & extollit potentiam Dei, hortaturque ad tam potenti ac benigno Deo reddendas gratias. Favet iſti ſententiæ totus Pſalmi contextus, quòd de cœlo Deus auditum fecerit judicium; quòd dormiebant divites ac opulenti: quòd terra tremuit; quòd aufert Deus ſpiritum Principum, ideſt interficit. Sunt enim hæc omnia valde conſentanea iſti hiſtoriæ *b*, in qua ſcribitur Sennacherib ipſe poſtea percuſſus gladio à filiis.

b 4. Reg. 19. 35. 2. Paral. 32. 21. 22. Eſa. 37. 36. Tobiæ 1. 21. Eccl. 48. 24. 1. Mac. 7. 41. lib. 2. 8. 19.

Myſticus ſenſus.

Myſtico ſenſu, Pſalmus eſt de Dei laudibus, liberantis à perſecutionibus Eccleſiam, earumdemque auctore diabolo, præſertim verò ſub mundi finem; quando graviùs ingruet periculum. Sed juxta etymon *Aſſyrii*, ſive *Aſſyriorum*, ut hi ſignificent *dirigentes*, Caſſiodorus, Ruffinus, Beda, Haimo in bonam partem interpretantur ſermonem eſſe ad fideles, qui jam fidei regulis docti, rectis ſemitis ambulare contendunt. Remigius, & rurſus Haimo, contra Judæos, qui ſe direxerunt ſecundùm carnalia ſacramenta; ſecundùm litteram intelligentes, non ſecundum ſpiritum, & quod ait Bruno Carthuſianus mentiuntur ſe ſolos eſſe dirigentes ſe in divinis præceptis ita ut adhortetur eos Pſalmus in viam ſalutis ire, & dirigi. Ambroſius *c*, exponens *Aſſyrium* ſonare inanem, ac vanum Principem iſtius mundi, ait ſcriptum eſſe Pſalmum adverſus nequitias ſpirituales. Qua in re conſentit Arnobius, nec non Beda: ſed hìc juxta lectionem, quæ habetur in titulo, *contra Aſſyrium*. Ex Græcis etiam Nicephorus, ac Euthymius. Ad eumdem modum licet Eſaiam interpretari, quom Deum ita loquentem inducit *d*: *Si non ut mente tractavi, ita erit, ut conteram Aſſyrium in terra mea, & in montibus meis conculcem eum: hoc conſilium quod cogitavi ſuper omnem terram, & hæc eſt manus extenſa ſuper univerſas gentes.*

Aſſyriorum etymon.

c de Nabuth. c. 14.

d c. 13. 24. 35. 26.

Quod ad Aſſyrios pertinet, Herodotus *e* confundit cum Syris, ut hos ita Græci, illos Barbari eo modo nominent. Eadem quoque Juſtino *f*, & Ammiano *g* Syria, & Aſſyria. *Atyriam* vocatam à Barbaris Dio Caſſius *h* indicat Sardanapalum quoque nunc Syriæ vocat Regem Cicero *i*, nunc Aſſyriæ *k*. Ceteroqui conſtat latius patere Syriam & Aſſyriam proprie eſſe regionem multo minorem, quam Plinius *l* Syriæ partem facit, poſtea vocatam *Adiabentem*. Strabo autem longiùs extendit. Ab Aſſur filio ſecundo Sem filii Noe, denominata eſt Aſſyria, teſte Joſepho *m*, Aſſurii, & Aſſyrii iidem, ſicut Syria, & Suria, Syracuſæ, Symbola, & Sumbola, Sycophanta, & Sucophanta, & alia ſimilia, ut Caſſiodorus *n* notat ex Annæo, Cornuto *o*. Frequenter ſcriptura uſurpat *Aſſur* pro Aſſyria, Aſſyriove, & Aſſyriis *p*. Lege de noſtris Riberam *q*, & Salmeronem *r*, & quæ ipſi diximus in Actis Apoſtolum *ſ* Athanaſius *t* recenſet pſalmum iſtum inter eos, qui de Domino gloriantur, nempe una cum 22. 26. 38. 39. 41. 83. 96. 98. & quem ſupra receptum munerum ponit, 151. Recitat hunc Eccleſia Pſalmum in matutino feriæ V. in cœna Domini nocturno primo, & nocturno ſecundo feſti Tranſigurationis.

e lib. 7. Syrorum & Aſſyriorũ conſula nomina inter ſe.
f lib. 1.
g lib. 23.
h in Trajano.
i 4. Thuſ. 5.
k 2. de finibus.
l l. 5. c. 12.

Syriæ & Aſſyriæ diſtinctio.

Aſſyria unde denominata.

m 1. antiq. c. 7.

Aſſurii & Aſſyrii iidẽ

n lib. de Orthograph.
o l. de enuntiatione.

Aſſur pro Aſſyria & Aſſyrii frequenter.

Pſalmus hic inter eos recitatus qui de Domino gloriantur.

p pſ. 82. 9. Eſa. 10. 5. & ſeq. 4. Reg. 15. 29. Gen. 10. & 11. & alibi.

Pſalmi hujus recitatio in Eccleſia & quando.

q in Oſe. c. 6. n. 36. & ſeq.
r to. 1. prolog. 41.
ſ in c. 15. 13. & in c. 7. 11.
t ad Marc.

Verſ. 2.) Notus in Judæa Deus, in Iſrael magnum nomen ejus.

Verſ. 3.) Et factus eſt in pace locus ejus, & habitatio ejus in Sion.

Senſus loci.

CElebrem Dei notitiam, nomenque in Judæa, univerſoque illam incolente populo ait eſſe; quodque peculiariter eam ſibi provinciam delegerit ad habitandum, tùm verò Salem, quæ vox *pacem* ſonat, & ejuſdem, ſive Jeruſalem, illum montem, qui vocatus eſt Sion, ut ibi religioſius coleretur. Ejus autem notitiæ, atque celebris famæ, quæ longius manavit etiam ad exteros, cauſſa extit, quia dictum populum, locumque mirabiliter Deus tutatus eſt adverſus hoſtes, & quod attinet ad Aſſyrios, centum octoginta quinque millia eorum nocte una per unum angelum cecidit *a*: quod indicant ſequentia.

a 4. Reg. 19. 35. 2. Paral. 32. 21. 22. Tob. 1. 21. Eſa. 3. 36. Eccl. 48. 4. 1. Mat. 7. 41. 1. 2. 8. 19.

Senſus myſticus.

Senſus myſticos quotquot alii ſparſim tradunt, unus attingit Euthymius, ut quia Judæi fruſtra unius ſibi juſtitiam uſurpant Dei, quos tamen Prophetæ non ſemel idololatriæ nomine aecerſunt: *Judæa, & Iſrael* deſignent Scripturas divinas, & divinum in iis præſcriptum cultum, quæ annuntiant, vel præfigurant Chriſtum: præterea, quod, Maximo Auctore Phyloſopho refert Euthymius, ut denotet *Judæa* philoſophiæ partem practicam, quum ſignificet κατ' ἔτυμον *confeſſionem*, quod eſt initium quoddam ad alias virtutes: *Iſrael*, cujus notio eſt (vulgaris non exacta) *videns Deum*, theoreticam: tandem, ut innuant hæc Eccleſiam ex Gentibus novam, ſua confitentem peccata, & verum Deum per contemplationem ſemper intuentem, quem Paulus *b* nominat *in abſcondito Judæum*, & *circumciſionem cordis in ſpiritu, & littera*. Adde ex oppoſito illos, quos Joannes *c* refert *dicere ſe Judæos, & non eſſe*, ſed mentiri, *& eſſe Synagogam Satanæ*. Placuit poſtremus dicendi modus Latinis fere omnibus Enarratoribus hujus loci, ac præter illos, Gaudentio Brixienſi *d* & Ambroſio *e* æquali ejuſdem, quamvis potiùs doceant ex illis anguſtiis Judeæ & Iſraelis exiiſſe, & *effuſum* fuiſſe *nomen* Chriſti *f* tamquam ex vaſculo, quo includebatur. Idem quoque alibi Auguſtinus *g* docet, qui hoc loco multis verbis demonſtrat indignos eſſe qui nunc nominantur Judæi, tali appellatione, quia defecit illi princeps de Juda *h*, & ſævierunt in genus Juda, inque ſemen David *i*, ideſt, in Chriſtum, negantes *ſe habere regem, niſi Cęſarem* k, Chriſtianos dignos eſſe illo nomine, qui credunt in illum Regem, qui venit ex Tribu Juda per Virginem Mariam, & per fidem videndo Chriſtum Deum, *Iſraelitæ* quaſi *videntes Deum* (juxta tritam, etſi minimè veram Etymologiam) cognominari poſſunt; priùs confeſſi peccata, Deumque videntes fide, ut in peccata eorum conſcientia habitet: quoniam quamdiù quis non confitetur, quodammodo rixatur cum Deo: tandem vero pervenient ad clarè contemplandum ipſum in cęleſti Sion, *facie ad faciem* l. Rurſum Ambroſius *m notum* interpretatur *in Judæa Deum in Iſrael magnum nomen ejus*, hoc eſt, non in divitibus, non in nobilibus, ſed in pęnitentibus, & in anima confitente Deo, non in Principibus, & Conſulibus, ſed in eo, qui Deum videt, & in quo profunda fides ad cognitionem Dei potuit pervenire: locum ejus eſſe, ubi quietus affectus nullis diverſarum cupiditatum exagitatur fluctibus, nullis avaritię turbantur procellis, nullis quærendarum divitiarum igneſcit incendiis. Idem *n* adhuc Julianam viduam per nonnullam alluſionem, ac veluti errorem linguæ, nominans *Judæam*, cauſſam reddit, quia Judæa eſt anima, quæ Chriſtum fatetur, & ibi *notum Deum*, ubi agnoſcitur, non ubi negatur. Utriuſque nominis *Judæa & Iſrael*, quam diximus, acceptionem pro cunctis, qui Meſſiam verum Deum & hominem credituri, & confeſſuri eſſent, ex Rabinis ipſis confirmat Galatinus *o*. Cyrillus Alexandrinus *p* propagatum Dei nomen poſt incarnationem ſcribit, quod vix priùs in ſola notum erat Judæa, populoque Iſraelitico; quia Moyſes erat voce exili, *linguaque tardiore* p. Innuit eadem Hieronymus *r* de dilatatis Eccleſiæ finibus. Athanaſius *ſ* ait *magnum nomen in Iſrael* de filio: *Deum notum in Judæa*, de Patre intelligi, & Chriſtum eſſe equè magnum Deum, ac Patrem ipſiuſque *nomen admirabile in univerſa terra* t. Clemens Alexandrinus *u* probat veram cognitionem Dei, quando per eam confitemur Deum, & ejus præcepta ſervamus, proximum diligendo propter ipſum, & hoc ſibi velle *notum in Judæa Deum*: ideſt in ejuſmodi confeſſione. De Chriſto explicat Irenæus *x*, qui Emmanuel, homoque Deus habitaverit illis in locis, qui hìc exprimuntur, & innotuerit longius, iis etiam, qui non quærebant eum.

b Rom. 2. 28.
c Apoc. 2. 9. c. 3. 9.
d Ser. 3.
e 1. de Spiritu Sancto c. 7
f Cant. 1. 2.
g tract. 105.
h in Joan.
i Gen. 49. 10
k Joa. 19. 15.
l 1. Cor. 13. 12.
m de Nabuth.
n de hortat. ad Virginit.
o lib. 6. c. 14.
p Orat. in die S. Joan. Ev. quę ext. tom. 6. conc. eph. to 2.
q Exod 4. 10
r in Oſea c. 2 & amos c. 5.
ſ de commu. eſſent Pat. & Filii, & Spiritus Sancti.
t pſ. 8. 1.

Vera cognitio Dei quę ſit.

u 7. Serm. c. ult.
x lib. 3. c. 9. & 10. lib. 4. c. 66.

Notus in Judæa Deus.) Hieronymus, *cognoſcitur*. Paraphraſtes *domum Jehudah* nominat. Pro regionis nomine uſurpat ſemper Scriptura nomen proprium Tribus, ſeu Auctoris ejus Juda יהודה *Jehudah*. De vocabulo hujus, Judæique origine, uſuque, dixi commentario Actuum Apoſtolorum *y*. Etſi vero qui hunc leget non illum fortaſſe habebit pro manibus, aut adire commodum non docet, mihi tamen nec gratum, nec laudabile ſemel dicta tranſcribere. Quatenus cognoſci Deus naturaliter poſſit, & à Philoſophis cognitis fuerit, attingit Genebrardus, & in quo differat hujuſmodi cognitio à revelata. Egent iſta diſputatione uberiore, quam & nos aliquando ſcholaſticè inſtituimus, tractantes de gratia; tùm præterea, quàm latè pateat de eodem Deo ſcientia, ut in hac quidem vita ſecundùm eam rationem, qua rerum aliarum eſſentia, cognoſci non poſſit, in alia omnino non valeat comprehendi. Notitia DEI de qua hìc agitur, amplectitur cultum ejuſdem, ut *factis* non *negetur*: *z* nec *ſpeciem pietatis habens* quis, *virtutem ejus abneget* a; vel ſe *conformet huic ſæculo* b. Excellit multis nominibus notitia Chriſtiani de Deo, illam, quam habuit Judæus, ut meritò beatos Chriſtus prædicaverit quod viderent, & audirent, quæ non licuiſſet Regibus, Prophetis, Juſtis *c*. *Audiverunt* diſcipuli *viderunt oculis, & perſpexerunt, atque manibus contrectaverunt de verbo vitæ* d: ad externos ſenſus corporis internos quoque mentis adhibentes; poſteriores hoc quodam modo beatiores; quòd non videntes, aliiſve ſenſibus externis percipientes, *credunt* e: nec utuntur ad credendum argumento illo ſenſuum: alioquin ſimpliciter, & abſolutè concedi debes aſpectum, & præſentiam Chriſti fuiſſe ſingulare quoddam beneficium, privilegiumque; quamvis multi eo uſi non ſint, tamquam motivo ut vocant, ad credendum; propterea majore reprehenſione atque damnatione digni.

y in c. 1. 18.
z Tit. 1. 16.
a 2. Tim. 3. 5.
b Rom. 12. 2.
c Luc. 10. 23. 24. Matth. 13. 16. 17.
d 1. Joan. 1. 1.
e Joan. 20. 29.

Singulare beneficium in aſpectu & pręſentia Chriſti.

Ceterum notitia, de qua hìc eſt ſermo ad litteram, conſiſtere videtur in effectis potentiæ, ac miſericordiæ Dei, quæ effecta quando non exhibet Deus, videtur ignotus, abſconditus, occultus. In quo ſenſu poteſt illud exponi *f*, *Verè tu es Deus abſconditus, Deus Iſrael Salvator*, ideſt, videbaris abſconditus eſſe, quum populus affligeretur in Babylone, poſtquam vero eum liberaſti, conſtitit apertè te Deum eſſe, ac Salvatorem Iſrael.

f Eſa. 45. 15.

In Iſrael magnum nomen ejus.] Per corda Gentium, & in fines Orbis effuſum, ac per omnem creaturam extenſum, poſtquam Dei filius per omnem mundum ſuo illuxit adventu, & quaſi extra vaſis anguſtias effuſum, longèque ac latè diffuſum eſt, ut ait Ambroſius *g*. Non amplius ineffabile nomen Dei, apud nos eſt, nec ut Urbis tutelarem Deum nominare illum nefas, vel ejuſdem Urbis, nomen proferre *h*. Scribitur in titulo Crucis Jeſu nomen, communiſſimis linguis tribus, quod illemet etiam, cujus eſt nomen, *per univerſum Orbem portari* præcepit *i*. *Admirabile eſt hoc nomen in univerſa terra* k, & ſecundùm hoc, *ſic laus Dei in fines terræ* l. Nomen ſuum Deus *Adonai* ſive *Jehovah* (& Jeſu) non indicaverat *m* ante incarnationem, ſcilicet re ac effectu, & complemento, necdum etiam in iſto *nomine omne genu* flectebatur *n*. Craſſus, ac pernicioſus error eſſet, Auctoris quæſtionum novi & veteris teſtamenti *o*, qui falſo tribuitur Auguſtino, ſi ut aliquo modo præſefert, ſenſit, extra Synagogam ſalvari neminem potuiſſe, propter auctoritatem præſentis loci. Abel, Enoc, Noè, Abraham, Sara, Iſaac, Jacob, Joſeph, quibus præterea Job addi debet, quos in Sanctorum catalogo cenſet Paulus *p*, & alii multi ad Synagogam non pertinebant. Notitia quidem, & Dei veri cultus toti alicui populo aut Reipublicæ communis non fuit, præterquam Hebraicæ, nec lex, ſacramenta, mediaque alia per ſe ad religionem, & ſalutem inſtituta, nihilominus in naturæ lege nulli umquam defuit ſufficiens gratia, & in multis efficacem fuiſse dubitari non poteſt.

g de Spiritu ſancto c. 7.
h de his Baronius noſter to. 1. har. lib. 9. c. 5.
i Act. 9. 15.
k pſ. 8. 2. 10.
l pſ. 47. 11.
m Exod. 6. 3
n Philip. 2. 10.
o q. 109.

Extra ſynagogam neminem ſalvari potuiſſe craſſus error.

p Heb. 11. 4. 5

Et factus eſt in pace locus ejus.] Hieronymus, *& factum eſt in Salem tabernaculum ejus*: & alibi *q*: *Factus eſt*, ait, *in pace*, ſive *in Salem*, *locus ejus*. Nomen cum affixo סוכו *ſuccho* propriè *tabernaculum ejus* ſignificat: Ut proinde non cenſeam vim eſſe in voce *loci*, quaſi latius pateat, quàm *habitationis*: quam vim tamen faciunt, qui ſenſus mortales eliciunt: ut quod in contemplan-

q in Jer. 6. 25.

plante magis immoretur, velutique figat ſedem Deus, A quàm in eo, qui activæ vitæ deditus eſt. Immo generaliter videtur notio ſequentis מעון *mahhon*. Certè vel ſynonyma nomina ſunt, vel admodum parum differentia. Idem nomen שלם *ſcialem* retinent quotquot vertunt ex Hebræo. Paraphraſtes exprimit quoque Jeruſalem, & domum ibi Sanctuarii Dei. Monet Haimo poſitum pro ſignificante ſignificatum. *Jeruſalem*, de qua eximus alias *a*, putant *b* componi ex ראה *raah*, *vidit*, & שלם *ſcialam*, quod ſit ille ipſe locus, in quo conſtruendum Templum prævidens Abraham, dixerit, *In monte Dominus videbit* c, & cujus *Melchiſedech Rex erat* d. Non repetam alia Urbis nomina, quæ retuli alibi *e*, quibus addi poteſt non ſolùm *Tſedech*, ut quidem putant, quaſi Melchiſedech ſit dictus quòd res eſset Tſedech, ſed & ex Eupolemo apud Euſebium *f* *Algariza* ſignificans altiſſimum montem; *Salem* forma Græca vocant alii Solymam, ut Joſephus *g*, qui etiam nominat Melchiſedecum Solymæ Regem *h*. Juxta etymon verò ſic appellata eſt Civitas proprio nomine, ob partium ſuarum integritatem, aptum ordinem, pacem, & quæ *pacis* voce ſignificare ſolet, proſperitatem, & copiam rerum omnium, atque ſertulitatem; & ſi Joſepho credimus, B ἀσφάλειαν *ſecuritatem* ſive munimen, arcem, præſidium. Alteri præterea nomen idem fuit civitati Sichimorum *i*, ſeu Sichem, & Sichar in Samaria *k*, Quo nomine Joannes *l* uſus non eſt, quia jam exoleverat, nec ante ætatem Jacob uſitatum erat, ſed tunc quando ille ibi ex coxæ vulnere שלם *ſcialam*, ideſt, *integer & incolumis* eò pervenit, & quoad uxores, filios, facultates, ut Cajetanus *m* ait. Sed illum non probamus, quum contra vulgatæ editionis fidem contendit appellativum nomen, non proprium fuiſse. Lege Geneſis & Joannis Enarratores, Villaſpandum præterea noſtrum *n*. Porrò LXX. nominis proprii vice ſignificatum ejus poſuerunt εἰρήνην *pacem*, habentes potiſſimùm rationem myſterii. Factitant id alibi LXX. & noſter Interpres, ut ſcil. Hebræorum nominum propriorum etymologias pro ipſis nominibus ponant. Exempli gratia, in Geneſi *o* dicitur *paradiſus voluptatis*, qui Hebraicè & Græcè *Eden* tamquam nomine proprio, ut multi exiſtimant. In Ezechiele *p* *acervus novarum frugum*, pro תל אביב *Thel abib*, quæ Paraphraſtes. Symmachus, Theodotio, Aquila ſic reliquerunt, ut nomen loci prope fluvium Chobar. LXX. autem, μετέωρος, καὶ περιῆλθον *ſublimis & circuivi*. In Oſea *q* eſt, *Non populus meus* pro *Lobhamm*, & pro *Loruchamd*, *non miſericordiam conſecuta*. In Eſaia *r*, *reliquiæ convertentur*, pro *ſciar Jaſub*. In Cantico *s* *ſuavis*, & εὐδοκία pro *Thirtſa* Civitate amœna, ut nonnulli credunt, quod refellit Delrius noſter *t*. In Joele *u* pro שבאים *Sebaim*, ſive *Sabais*, LXX. verterunt *captivitatem*, εἰς αἰχμαλωσίαν: in Pſ. 41. *x* montem modicum putant aliqui proprio nomine appellari *Miſſar*, quod eſt in Hebræo textu: in Michæa *y* quod legimus, *Non eſt egreſſa, quæ habitat in exitu, planctum domus vicina accipiet*, Legunt alii (*quæ habitat Saanam*, & *planctum domus*) (Aſel aut Beth Aſel) LXX. exprimunt *Sanan*. Legendus Cantapetrenſis *z*: ſed cautè, ne quis ei concedat hoc eſſe vitium in interprete, quod etiam à librorum cenſoribus in eo meritò eſt expunctum, nec bene à Gaſpare Grajar *a* approbatum. In utrumque audio à fidei Quæſitoribus in Hiſpania inquiſitum, quod de vulgata editione minus reverenter ſentirent, & loquerentur.

Tropologiam illam, quod in pace, i. e. in animo pacifico ſedem Deus collocet ſibi, de qua jam prius dixi affert etiam Origenes *b*, explicans quid ſit *viam pacis quærere*, & ad Jeruſalem, quæ viſio pacis eſt, tendere. Tradit idem Hieronymus *c* diſſerens de fructibus Spiritus Sancti, quorum pax unus eſt *d*, ſicut & de beatitudinibus una *e* item Olimpiodorus *f*, ſed nullus copioſiùs & meliùs Auguſtino in hujus loci commentario de inteſtino ac externo bello noſtro, & procuranda pace, *qua exuperat omnem ſenſum* g. Valet argumentum Bernardi *h*: ſicut *in pace factus eſt locus* Domini, ita in diſcordia locum diabolo fieri. Ubi zelus, ait putatus hoc loco Hieronymus, atque diſcordia, ibi non eſt protector DEUS. Videlicet, *non eſt diſſenſionis Deus, ſed pacis*, ſicut inquit Apoſtolus *i*, & in omnibus Eccleſiis Sanctorum doceo: & Chriſtus *princeps pacis* k eſt, *paxque noſtra* l, *per cujus ſanguinem crucis pacificavit Deus ſive quæ in terra, ſive quæ in cælis ſunt* m, denique ipſe eſt verus Salomon Rex pacificus, ita ut *pacis* nomen natus *n*, vivens *o*, moriens *p*, reſuſcitatur *q* audiri voluerit, & à prædicatoribus ante omnia annunciari *r*. Diſtinguit Bernardus *ſ* *peccatores*, qui *poſſident terram* corporis ſui *t*: *patientes* u qui animam: *pacificos* x, qui aliorum quoque animas: primos recipere pacem, ſecundos retinere, poſtremos facere: ſuper primos requieſcere pacem aliorum *y*, ſecundos pacem diligere *z*, ultimos cum his etiam qui oderunt pacem, pacificos *a*. Tertullianus *b* ſcribit quod Deus præcepit, Spiritum Sanctum utpote pro naturæ bono tenerum & delicatum, tranquillitate, & lenitate, & quiete, & pace tractare, non furore, non bile, non ira, non dolore inquietare.

Et habitatio ejus in Sion.) Hieronymus, *habitaculum*. De *Sion* alibi, deque arca ibi collata à David, temploque à Salomone conſtructo, ſeu in cujus montis parte, quæ vocabatur Moria. Prius quoque dixi, quid *habitatio* & *locus* differant τόπος, & κατοικητήριον סך *ſoch*, & מעונה *mahhonah* Symmachus, reddit ἀνάκτορον, quaſi *baſilicam*, *regiumve palatium*. Genebrardus metaphoram notat, ut מעונה *mahhonah luſtrum* ſignificet, indiceturque quod in Sion latet Deus, ut leo paratus ad prædam. Non *luſtrum* dumtaxat, ſed quamlibet *habitationem* etiam *hominum* ſignificat. Attigi denique myſticum ſenſum ex etymologia *Sion* pro ſpecula, & contemplatione, vitave, contemplativa. Is, quem dicunt Hieronymum, pacem, ſpeculam ſcribit eſſe vel animam, vel Eccleſiam, vel ſcripturam. Lege de toto loco iſto Philippi Grevæi ſermonem *c*.

Nominis Jeruſalem compoſitio. a in A.1.4. b Maſius in c.10. Joſue c Gen.22.14 d Gen.14.18 e in act.1.4. f 9. Præp. c. 4. Urbis Salem nomine. g 1. Antiq. c. 7. h cap. 11. Pacis nomine quæ ſignificari ſolita. i Gen.33. 4. 18. k Joan. 4. 5. l ibidem. m Gen. c. 33 n in Ezech. 3.1.p.l.1.c.8 Nominum propriorum etymologiæ pro ipſius nominibus poſita. o c. 2. 8. p c. 3. 15. q cap. 1. 9. r cap. 9. 3. ſ cap. 6. 3. t ibidem. u cap. 3. 8. x verſ. 7. y cap. 1. 11. z 2. hypotyp. c. 1. a in Michea c. 1. Tropologia b l. 3 in ep. ad Rom. c ep. ad Gal. 4. 5. & Ezec. c. 16. & 34. & Eccl. c. 3. & ep. 29. d Galat. 5. 22. e Matt. 5. 9. f in Eccl. c. 1 ſub initium. g Phil. 4. 7. h Jer. 3. in dedic. Eccl. i 1. Cor. 14. 33. j Eſa 9. 6. k ephes. 2. 14 l Coloſſ. 1. 22.

m Luc. 2. 14 n cap. 10. 5. o Joa. 14. 27. p c. 20 21. 26 q Luc. 10. 5. r in ſentent. in princ. ſ Matt. 5. 4. t Luc. 21. 19. Diſtinctio. peccatorum. patientum. pacificorum. u Matt. 5. 9. x c. 10. 13. y Hebr. 12. 14 z pſ. 11. ult. a de ſpectac. cap. 1. Spiritus Sanctus ut tractandus. c Ser. 158.

Verſ. 4.) Ibi confregit potentias arcuum, ſcutum, gladium, & bellum.

HAbitaſſe in Salem, in Sion Deum oſtendit, vel ut Imperatorem in arce, ad eam defendendam: quum enim fortiter ac periculosè obſideretur, confregiſſe vires arcuum, ſeu ſagittariorum, ut invalidi eorum ictus eſſent, aut ne jaculari quidem poſſent: ſcutum quoque, ne ſe adverſus contraria tela illi tueri valerent: gladium, ne comminus pugnando ferire, tandem bellum ipſum totum, & omnem bellicum hoſtilemque apparatum diſſolviſſe, inanem reddiſſe, ceſſare C feciſſe. Bellica inſtrumenta Aſsyriorum confracta Rickelius explicat vel à Deo, impediente, ne tractare illa poſsent, quos interfecit per Angelum: vel à Judæis, qui ſicut & cetera ſpolia pro magna parte, illa comminuerint. Sic quidem prædixit poſtea Eſaias *d*: *Propterea hæc dicit Dominus de Rege Aſſyriorum, Non intrabit civitatem hanc, & non jaciet ibi ſagittam, & non occupabit eam clypeus, & non mittet in circuitu ejus aggerem. In via, quia venit, per eam revertetur, & civitatem hanc non ingredietur, dicit Dominus, & protegam civitatem iſtam, ut ſalvem eam propter me, & propter David ſervum meum.*

Senſus loci. d c. 37. 33. 34. 4. Reg. 19 32.

Senſus myſtico paſſim Græci, ac Latini de fractis dæmonis, per Chriſtum viribus interpretantur: ſed & de pace externa, quæ naſcente Chriſto fuit, & lege Chriſti præcipitur, quantum patitur juſtitiæ, & publici boni D recta ratio. Quo ſpectant dicta Pſalmo 71. *Orietur* e *in diebus ejus juſtitia, & abundantia pacis* & Pſalmo 45. *f Venite, & videte opera Domini, quæ poſuit prodigia, ſuper terram, auferens bella uſque ad finem terræ; Arcum conteret, & confringet arma, & ſcuta comburet igni*. Id ſibi quoque volebant apud Iſaiam *g* Michæam *h* conflandi, ſeu *concidendi gladii in vomeres*, & *lanceæ in falces*, ſeu haſtæ in ligones, & quod *non leverat, ſumeretve gens contra gentem gladium, nec exercerentur ultra ad prælium, aut diſcerent ultra belligerare, ſed ſederet vir ſubtus vitem ſuam, & ſubtus ficum ſuam, & non eſſet qui deterreret*. Poſtremò ad idem refertur parabola ne, *forti armato*, quem vicit fortior direptis armis ejus *i*. Certè ſi vitari bella non poſsunt, non decet geri ab Eccleſiaſticis immediatè, armaque tractari ut Firmino ſcribens Epiſcopo Petrus Damiani probat. Affert etiam exemplum de Abbate in finibus Galliæ, quem quum quidam ſæculi potens ut ipſe loquitur, ob contentionem de

Senſus myſticus. e verſ. 7. f verſ. 9. 10. g c. 2. 4. h c. 4. 3. 4. i Luc. 11. 21 Bella non ſunt ab Eccleſiaſticis immediatè gerenda. Abbatis exemplum in pugnam cum ſacerdotibus prodeuntis

de paſſione armis adortus eſſet, ſolos monachos equis A impoſuit, capita cucullis cooperire præcepit, ſicque cum illis velut galeatis, & loricatis, fidei munimento, crucique vexillo ad locum certaminis venit; ille divino perculſus horrore cum ſuis deſiliit de equis, omneſque protinus arma projecerunt, terræ ſe humiliter ſtraverunt, indulgentiam flagitarunt. Fateor Petrum plus velle, & quodammodo eripere Petri ſucceſſori gladium materialem, dum eremi incola ingemiſceret ob tam frequentia bella in quibus ipſimet Epiſcopi galeati, & loricati procedebant, & quia crebræ oriebantur inter Pontifices & Imperatores de rebus etiam temporalibus diſcordiæ. Lege Baronium *a* rectè oſtendentem in Pontifice gladii quoq; materialis uſum eſſe poſſe.

a tom. 11. annal. an. Chriſti 1053 Pontifici materiali quoq; gladio uti licere.

Arcus & ſagittas Euthymius, & alii volunt eſſe dæmonum artificioſas machinas; *ſcutum* permiſſionem Dei; *gladium* paſſiones, & affectus immoderatos, quibus nos dividunt, ac disjungunt à Deo; *bellum*, pugnam, luctamque ipſam qua nobiſcum certant, vel ipſoſmet dæmones; quemadmodum ex oppoſito Deus, Chriſtuſque appellantur *pax*. Et quidem quum belli finis pax ſit rectè Paulus *b* orabat, *Deus autem pacis conterat Satanam ſub pedibus veſtris velociter*, ſive diabolum propriè intelligat, ſive quemlibet adverſariorum, non quod eſſe deſinant, ſed quoniam vires eorum ſic atterantur, ut longè quàm antea minus valeant, audeantque. Ruffinus putatus, in hæreticis *arcus* deceptionis; *ſcutum* duritiæ in incredulis; *gladium* in tyrannis: *bellum* ait in vitiis. Remigius, Haimo, Beda, Bruno explicant occultas inſidias, protectionem vanæ præſumtionis, apertas, impugnationes, peccati defenſionem, vel communi vocabulo *belli*, genus omne impugnationis. Caſſiodorus legens, *cornua arcum* exponit de vulneribus, nefandiſque ſuperborum diſcriminibus; de concertationibus iniquiſſimis diabolica fraude præſumtis: de periculoſis, atque manifeſtis vulneribus: de omni ea re, quæ paci adverſatur. Hugo, & Rickelius de ſubita delectatione: de conſenſu malæ voluntatis, qui opponitur *ſcuto bonæ voluntatis* c: de actu peccati, quia *quaſi romphæa bis acuta omnis iniquitas* d: de conſuetudine peccandi, qua Deus velut bello continuo impugnatur, juxta illud, *Væ e eis, quoniam contra Deum eſt manus eorum*. Rickelius iterum de fallacibus diaboli ſuggeſtionibus, occultiſque inſidiis humani doli, de excuſatione propriæ culpæ: de manifeſta reſiſtentia repugnantis Deo, veritatem impugnantis, reſiſtentis ſuperioris de inobedientia, ſeu rebellione *concupiſcentis*, ac luctantis *carnis adverſus ſpiritum* f. Idem ferè dicit Richardus Pampolitanus, diſtinguens dolum majorem ſpirituum, præſumtionem artificioſarum diſputationum, manifeſtam malorum impugnationem, bellum carnis adverſus ſpiritum, Valentia refert *confractas potentias arcuum* à Chriſto, ad ejaculatas, & quas ejaculari ſolet diabolus tentationes: *ſcutum* ad chirographum, quo ſumus omnes venundati ſub peccato: *gladium* ad peccatum originale: *bellum*, ad capitalia vitia ſeptem. Præter iſtos tractatores pſalmi, Ambroſius *g* *arcus conteri* docet, quibus diabolus ignita dirigens jacula, graves pectoribus hominum ſolet inurere paſſiones. Gregorius *h* legens, *cornua*, *in cornibus* notat elationem ſuperborum in *arcu* inſidias longè ferientium, in *ſcuto* obſtinatam duritiam defenſionum in *gladio* vacinam percuſſionem: in *bello* contra Dominum, mentis motionem: & hoc totum in Eccleſia confringi, dum mentes Deo reſiſtentium ſuperpoſito jugo humilitatis edomantur. Citat ex pſalm. 45. *i* id quod ipſi prius retulimus, *Arcum conteret*, &c. Sed Auguſtinus quamdiu vivimus, lites, bella, diſſenſiones, rixas, in nobis ex nobis ipſi agnoſcens, ut ſic vindicetur in rebelles adverſus Deum: ut ipſi nobis ſimus bellum, qui pacem noluimus habere cum Deo: docet, poſt hanc vitam, in felicitate id quod hic dicitur, fore, ut liberatis de corpore mortis hujus, abſorbeantur omnes cupiditates malæ, & vivificatis corporibus, deſtructaqi inimica morte, non modò non regnet peccatum, ſed nec ullum bellum: verùm pax vera, & in illa perfecta æternaque pace deſtructio *potentiarum*, *arcuum*, *ſcuti gladii*, *belli*. Ita ſanè quidem eſt, atque eodem etiam loqui modo Hieronymus *k* videtur: ſed interim tamen propter vires, quæ ſufficiuntur nobis, & propter debilitatos hoſtes noſtros, potentia crucis Chriſti, concedi poteſt debetque, *confractas potentias arcuum*, *ſcutum*, *gladium*, *bellum*, juxta myſticos allatos ſenſus, hiſve ſimile alios.

b Rom. 16. 20. c pſ. 5. ult. d Eccl. 21. 4. e Mich. 2. 1. f Gal. 5. 17. g de Nabuth. c. 14. h 33. moral. c. 23. vel 30. i verſ. 10. k in Oſea c. 12.

Ibi confregit potentias arcuum.) Rectè imendatis bibliis hæc reſtituta lectio eſt, quam reperi etiam apud Ambroſium *l*, uſurpantem *arcus* pluraliter, & ex Enarratoribus pſal. apud Auguſtinum, qui legit nunc *fortitudines*, nunc *potentias arcum*, & Brunonem, Dionyſiumque, Carthuſianos, qui, *potentias*, & apud eum, quem vocant Hieron. qui, *fortitudines*. Sic eſt etiam in codicibus Complutenſibus, ac Regiis, & aliis: idque Græca ſonant, τὰ κράτη τῶν τόξων. In quibuſdam libris Græcis, ut Vaticano codice, ſcripto vetuſtiore charactere, prout Agellius refert, legitur τὰ κέρατα, *cornua* quo item pacto exſtat in Arnobio, & Caſſiodoro, nec non in Gregorio *m*, ſed hic habet *cornua*, *arcum* in ſingulari: in Pſalterio Romano *cornu* in ſingulari, & *arcum*: quamvis Agellius eidem tribuat, ut & Ambroſio, *cornua arcuum*, & Faber ex Pſalterio Romano, referat, *cornua*, *arcum*. Tribuit idem Gallicano illam ſatis tritam lectionem, *potentias*, *arcum*. Sed legi quoque *poteſtates*. Hieronymi verſio eſt, *ibi* B *confregit volatiua arcus*. Alii vertunt, *ſagittas arcus*, vel, *carbones*, vel, *volucres ſagittas arcus*: vel, *emiſſas ab arcus ſagittas*. Hebræa vocabula ſunt רשפי קשת *riſphe kaſceth*; ex quibus prius eſt in ſtatu regiminis, ut idcircò non poſſit per ſe ac abſolutè poni, quo tamen modo Paraphraſtes expoſuit, *ſagittas & arcus populorum prælantium*: quamvis Nebienſis pro poſtremis duabus dictionibus alias ſubſtituat de Deo, *protector prælii*. Sunt propriè רשפים *reſciaphim ignes*, *flammæ*, *ſcintillæ volitantes*, *ſcintillantes*, ſeu *ignes* ſeu *flammæ*, *prunæ*, *carbones igniti*. Per tranſlationem *ferra ſagittarum*, *ſagittæque volantes tamquam ſcintillæ*, ſic vocantur, ſed & aves ipſæ eodem nomine, à velocitate nimirum volatus, comparabilis cum celeri motu ſtellarum. In Cantico *n* quod legimus *lampades ejus*, *lampades ignis*, ubi eſt dictum nomen Hebræum, reddunt LXX. πετεινὰ, *volatilia*, VI. *editio* σπινθῆρας *à ſcintillatione*. Symmachus ὁρμὰς ab *impetu*, quas Paraphraſtes vertit *prunas ignis gehennæ*, & alibi *o* Latinus Interpres *aves* vertit, alibi *ignem* p: *alibi* q *diabolum*: Hoc loco ſumitur iſta vox pro *miſſionibus*, quæ C numero ſingulari vocantur Pſalmo 90. *r ſagitta volans* βέλος πετόμενον חץ יעוף *chets jahhoph*, ſupple אשר *aſer* pronomen relativum, *quæ volabit*, ſeu *volare ſolet*. Hoc planè demonſtrat regimen nominis רשפ *riſpe*, requirens conſtructionem cum ſequenti קשת *kaſcheth arcus*, ut ſint *volatilia*, ſcilicet, *miſſilia arcus volucres*, & *alatæ*, & *aligeræ ſagittæ*. Et quia validè jacula miſſa ſcintillant, & arcus cornua debent eſſe fortia, ut ejaculatio firmiter & fortiter fiat, propterea Latinè *potentia*, ſeu *fortitudines* aut *cornua*, Græcè κράτη, vel κέρατα dicuntur.

l de Nabut. c. 14. m 33. mor. c. 24. vel 30 n cap. 8. 6. o Deut. 32. 24. Job. 5. p pſ. 77. 48. Exod. 9. 48. q Abac. 3. 5. r verſ. 6.

Præterea, quæ alibi de ſagittandi arte dixi, placet quod Joannes Bochius hic notat, videri hominibus, natura ſuggerente datam, quum etiam hoc tempore magis incultæ barbaræque gentes ea paſſim utantur, Olao *ſ* Magno teſte. Seneca *t* ſcribit in Parthia infantes arcum ſtatim tendere, & Perſas pueros ab 16. uſque ad 17. annum ſagittare, & jaculari didiciſſe. Recenſet ex Xenophonte Zonaras *u*. Eadem ferè de funda ratio, quam agitavit David; & Diodorus *x*, ac Vegetius *y* produnt apud Baleares cibum filiis parvis matres denegaſſe, niſi D quem ex funda deſtinato lapide percuſſiſſent. Facit etiā ad *potentiam arcuum*, quæ hic nominatur, explicandam quod de quodam Æthiopum Rege narrant, qui quum accepiſſet Cambyſē Perſarum Regem tranſmittere deſtinaſſe, arcum rigoris magni nudis brachiis ad aurem tractum oſtendit Cambyſis exploratoribus, certoq; ictu excuſſit, & ut dono deferrent Regi ſuo juſſit. Is quum vix duobus digitis magno quidem conatu traxiſſet, nec alius ultra potuiſſet, admiratus Regis Æthiopum vires, mutato propoſito, cum ſibi magna benevolentia conciliavit.

De ſagittandi arte, notata. ſ in hiſt. 4. c. 11. t Epiſt. 36. De funda notata. u t. 1 annal. Cibus filiis parva amatibus negatus, niſi quem funda deſtinato lapide petiiſſent. 1. Reg. 17. 40. De rege Æthiopum, Campyſi arcum mittente, prodita. x ic. c. 15. y lug. 5. c. 6

Scutum, *gladium*, *& bellum.* Arnobius *& ſcutum*, *& gladium*, *& bellum.* Pſalterium Gallicanum, *& gladium*, *& bellum*. Hoc ultimo modo etiam Hieronymus, & Hebræus Græcuſque textus. De arcu, ſcuto, gladio, bello dictum alias. Pro *bello* Paraphraſtes *acies ordineſve* belli ponit. Apollinarius, *ſolidum clamorem*, ἀνὰ φύλοπιν αὐτήν. Intelligitur ſimul omnis aparatus bellicus. Caſſiodorus *z* quod Belus ferreum gladium primus produxerit, *bellum* ſcribit nominari placuiſſe; quum prius pugna diceretur, à pugnis, quibus ſe quamlibet fervida laceſſebat

z 4. verba. epi. in 30. Belus ferreum gladium primus produxit. Bellum unde dicta.

ceſſabat intentio, nec inter ipſos adverſarios armata eſſent certamina. Alii à bellua, vel à bono; quod boni cauſſa ſuſcipi debeat, vel à duello, derivant. Sed noſtra nil'intereſt, ut nec unde πόλεμος, aut מלחמה milchamah.

In fine eſt סלה, & διάψαλμα, de quo aliàs actum.

Verſ. 5.) Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis.

Verſ. 6.) Turbati ſunt omnes inſipientes corde.

Dormierunt ſomnum ſuum, & nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus ſuis.

Senſus loci.

CONverſa oratione ad Deum, ait, quum in ſummis quibuſdam mœroris tenebris verſarentur, terraq; obvolverentur deſperationis caligine, affulſiſſe divinum lumen ab altiſſimis illis cęlorum, qui jam inde ab initio ſemper firmi, præſtiterunt, montibus immiſſum, quo mirificè ac magnificè recrearentur, contraque hoſtes præſentis auxilii ope juvarentur: hos è contrario inopes conſilii, atque oculis mentis captos, ob ingruens ſibi extremum periculum, quum ſtulti priùs reſiſtere ſe Deo crederent poſſe, ſummopere conturbatos fuiſſe, moxque oppreſſos morte, tamquam ſomno, virium, opum, armorum, jacturam feciſſe, nec iis, quod veluti ſomniando ſperaverant, præſidium reperiſſe, vel quæ jam ſpe devoraverant, ſpolia obtinere potuiſſe. Significari præterea poteſt ſomno ſe magna cum ſpe dediſſe, verum nihil eorum, quæ expectabant, reperiſſe, quum dormientes occiſi ſint.

Præter iſtum de obſeſſoribus Jeruſalem Aſſuriis ſenſum, alium tradit Euthymius, ut obſeſſi ab illis Judæi turbati ſint, dum ſe cernerent hoſtibus circumdatos, divinas autem vires ignorant & quum verentes captivitatem, mœſti obdormiſſent poſtero die non viderint quæ timuerant, ſed neque inimicum ipſum reperint, immo cęſa centum octoginta quinque Aſſyriorum millia; & horum omnium optima ſpolia propriis manibus collegerint. Tunc autem ſic diſtinguit, & *nihil invenerunt*, ſcilicet eorum quæ timebant, *omnes viri divitiarum in manibus ſuis*, ideſt in manus & poteſtatem ipſorum devenerunt. Prior ſenſus facilior, & verior. Deſcribit Eſaias *a* Aſſyrii Regis intolerabilem jactantiam C inter alia refert dixiſſe *b*. *Quemodo invenit manus mea regna idoli, ſic & ſimulacra eorum de Jeruſalem, & de Samaria*, &c.

a cap. 10. 8. & ſeq. & c. 37. vers. b c. 10. 10.

Myſtica interpretatio.

Myſticè Nicephorus dæmones interpretatur, avidos ad interitum noſtrum per peccati perſuaſionem, tamquam ad divitias, ſed gratiæ divinæ ſplendore perculſos, & ad ſomnum, hoc eſt ad ἀργίαν, *ocium*, & impotentiam redactos. Latini, duce Auguſtino, exponunt illuminari à Deo, & Chriſto ex Gentilibus fideles, infideles Judęos dormire, ac perire, aut etiam alios quoſcumq; qui ſunt *rebelles lumini c*, & incumbunt in divitiis, & prætéritis vitæ commodis: illud verò fieri mirabiliter per mirabilem doctrinam, operaq; miraculorum, & *à montibus æternis* per prophetas, & Apoſtolos, qui veluti Solis radios primi exceperunt; quos transfunderent ad alios inferiores; & ipſos eſſe *montes æternos* ſublimitate doctrinæ, vitę miraculorum incommutabili, atq; quòd æternam vitam D promittant. Non is tantùm qui putatur Hieronymus in pſalmi commentario, ſed etiam verus *d* eumdem ſenſum ſcribit: preterea Ambroſius *e*, qui ſicut hoc loco Auguſtinus vim facere videtur in pronomine (*tu*) ut indicetur Deus, Chriſtuſq; Auctor luminis, quo montes, i.e. alii alios illuminant, ſeu potius per quos illo. Cofirmat exemplo Pauli, qui ad Corinthiorum ſchiſma indignabatur *f*, & reprehendit Donatiſtarum ſchiſmata. Prius, & magis illuminantur *montes*, & per hos illuminandi ſumus, quemadmodum & rigandi per eoſdem *montes rigatos de ſuperioribus ſuis g*: quod Aquinati Thomę dictitatum divinitùs argumentum ejus orationis ſeu lectionis, quam doctoris gradu, quem detrectabat inſigniẽdus habere debeat. Sic Pſ. 71. *h* vidimus *pacem ſuſcipi à montibus*. Placet Gregorio *i* hic idem ſenſus, ita etiam illud explicanti, ex Job *k*: *Qui effundit imbres ad inſtar gurgitum, qui de nubibus fluunt; ex æternis* namque *montibus*

c Job. 24. 13. d in cap. 52. Eſa. & innuit in cap. 14. Zach. e in Pſ. 118. ſermone 6. f 1. Cor. 1. 12 & ſeq. g Pſ. 103. 13. h verſ. 3. i 27. mor. c. 5. vel 6. k c. 36. 27.

A non illuminari à Deo, quia admiratam vitam Patrum præcedentium, radio nos ſuæ claritatis illuſtrat. Expanat egregiè hoc ipſum Tharaſius Conſtantinopolitanus *l*. Docet hinc ſequi, ſcripturis, & Apoſtolorum, ac Patrum doctrinis vacandum, qui ſint *montes*, quoniam in illis meditantes, & ambulantes de cęleſti aſcandimus: *æterni*, quod non momentanea, neq; ad tempus durantia, ſed ſimul ante mundi conſtitutionem dicta, quamvis in extremis temporibus à præconibus Evangelici præconii effata ſint. Transferunt, id alii ad judicium, in quo cooperentur Angeli: ut cuiq; appareat cauſſa ſalvationis & damnationis, tam propriæ, quam alienæ, ſicut Angeli ſuperiores illuminant & inferiores ſe Angelos, & homines. S. Thomas *m* illam cooperationem aſſignat Prædicatoribus, & ita judicaturos cum Chriſto. Nazianzenus *n* exponit *illuminare à montibus æternis Deum*. ideſt, ab Angelicis virtutibus, quæ nobis ad optima quæq; adjumento ſunt. Dicuntur vero *montes*, inquit Nicæta *o*, quia ſublimes, & cęleſtes, atq; ad vitium flecti vel nullo modo, vel non ſine magna difficultate, queant: *æterni*, quia immortali conditione ſunt. Ubi alterum disjunctionis omittiti membrum debuit, loB quendo e Angelis, ut beati ſunt.

l in ep. ſynod. ad Jea. preſbyt. quæ eſt in nomine, & ante Co. 7 Nic. Scripturis & Apoſtolorum ac Patrum doctrinis vacandum. m Opuſc. 2. cap. 244. Prædicatores cum Chriſto judicaturi. n orat. 40. o ibid.

Illuminans tu mirabiliter à montibus æternis.) Hieron. *lumen tu es magnificè à montibus captivitatis*. Legit Trevetus, *magnificentiæ*: & exponit quod magnificaret Deus, & illuſtrem faceret populum ſuum habitantem in montibus, & Judæa *montuoſa p*, & ipſimet montes manifeſtati, atq; illuſtres habiti ſint propter tales habitatores, qui ſcilicet ex captivitate Æyptiaca illa primum venerunt, & ex Babylonica redituri erant. Alii, *ſplendidus es, illuſtris, luminoſus, conſpicuus, magnificus, admirabilis, ſuſcipiendus es tu, fortis, præ montibus prædæ*, aut *prædonum*, aut *pluſquam montes rapaces*. Quod explicat, vel ut comparetur Deus leoni forti, ac indomito, ex montium cavernis luſtriſq; ad prædam velociſſimè atq; maxima vi decurrenti, ut ſint *montes* ex quibus Deus deprædatum deſcendat hoſtes, qui ipſi ad prędam inhiabant, ſive Sion cum partibus ejuſdem, ſive cœli ipſi. Vel dicatur potentior potentiſſimis regnis, Regibuſq; qui beſtiis rapto viventibus ſimiles, ſunt, quia per vim, & injuſtas cædes ampla ſibi Reges multis dominia conquirunt, Deus è cœlo ſpeculans inſidias veluti agitat ad prædam, & ut videat quo pacto *tradat in manus ſuas q*. Qua comparatione leonis Jeremias *r* utitur. Hebræa ſunt נאור אתה אדיר מהררי טרף *naor, atha addir meharere tereph*. Symmachus ex Theodoreto & Baſilio vertit eo ferè modo, quò jam dicti alij, ἐπιφανὴς εἶ, ὑπερμεγέθης ἀπὸ ὀρέων θήρας, *illuſtris es, immenſus à montibus venationis*, ſeu *prædæ*, Scholiaſtes eidem tribuit, φωτίζεις σὺ θαυμαστῶς ἀπὸ ὀρέων. θήρας *illuminas tu mirabiliter à præda*. Item Theodotionis, φοβερὸς εἶ θαυμαστὸς ἀπὸ ὀρέων καρπίμων, *terribilis es admirabilis à montibus fructuoſis*: deniq; Aquilæ, φωτισμὸς σὺ ὑπερμεγέθης ἀπὸ ὀρέων αἰχμαλωσίας, *illuminatio tu immenſus*, aut *ſuper magnus, à montibus captivitatis*, quæ ferè eſt Hieron. recitata verſio. Prima vox Hebr. נאור *naor* eſt participium conjugalis niphal ex themate אור *or*, unde fortaſſis ὁρᾶν Lumen dicitur מאור *maor*, quo pacto videntur legiſſe Aquila, & Hieron. Theodotio autem ex alia radice ירא *jare*, *timuit*, etiam in niphal נורא *nora*: Symmachus ſecundùm *priorem verſionem* ex ראה *raah* item in beni ſecundæ conjugationis נראה *nireh*, & exciſos (ה) *he* נרא *nire*. In omnibus participiis, pro quibus extat Græce verbum φωτίζεις, verbum ſubſtantivum, eſt, ſuppleri debet. Ad primum נאור *naor*, quod nunc extat, revocari reliqua poſſunt, quia lumen prædita res, præſertim copioſos, horribilis, & conſpicua eſt. Secunda textus vox omiſſo pronomine אתה *atthah*, אדיר *addar* pſ. 8. *ſ* reddita eſt per *admirabile*, & ſignificat etiam id quod forte, robuſtum, magnum, vehemens, magnificum eſt. Adverbialiter à Hieron. & Symmacho in poſteriore verſione, & à LXX. redditur, & ab interprete noſtro *magnificè* θαυμαστῶς, *mirabiliter*. Aliæ dictiones, *à montibus*, exponi poſſunt vel pluſquam montes vel ab illis eſſe illuminationem, ſeu per illos, & inde ad alios pervenire. Utrumque valet præpoſitio מן *min*. Ultima טרף propriè ſignificat *rapinam, prædam, cibum, captivitatem*, ut Hieronymus & Aquila tranſtulerunt non ita, niſi quatenus ut præda capitur qui in captivitatem abripitur. Ex translatione, quæ *prædam* ponit, colligi poteſt

p Deut. 11. 10, 11. q Pſ. 10. 30 r c. 25. 30. ſ verſ. 2.

Tropologia

poteſt tropologia, Deum illuſtrari, velutique gloriari præda, & venatione peccatoris, ita ut *gaudium* etiam *coram angelis a* ſit, ut fera capta ſolet eſſe. Porro Richardi Cenomani conjectura, legiſſe LXX. טרם *terem* & perſpicuitatis cauſſa, pro *à montibus ante*, dixiſſe *à montibus æternis*. Fateor tamen ſimilem vocis hujus uſum alibi me non reperiſſe; Si *cęlos*, *montes* interpretemur, *ęterni* ſunt à parte poſt, qua numquam interituri. Sed modo dictum Hebræum vocabulum denotat anteriorem durationem. *Montes* autem, quibus turgeſcit terra, deprimendos poſt Judicii diem credunt multi. B. Thomas *b* Angelos hoc loco intelligit æternos, dici propter immutabilitatem à Deo, cui exacta, & perfecta, & à ſe convenit, acceptam. De montibus terreſtribus Chananææ regionis verior expoſitio, à quibus, & ex quibus illuminaverit Deus mirabiliter, ſeu admirabilites, ut Auguſtinus legit, ideſt, faverit juxta tritam iſtius verbi formulam, ut eos Iſraelitæ occuparent, ſeſeque in iiſdem contra hoſtes tuerentur. Tum vero etiam, *montes* intelligi poſſunt Jeroſolymitani, quos Deus defenderit contra Sennacherib, & Aſſyrios. Vocat Abacuc *c montes ſæculi, contritos*, ὄρη αἰώνια, *montes æternos*, illos, quos ab antiquis poſſeſſoribus, veteribuſque colonis Chananæis Hebræi, ope divina, abſtulerunt, ut primum Deus longe antiquior ingredi cum illo voluit, quę dicuntur *itinera æternitatis ejus*.

a Luc. 15. 10 b 1. p. q. 10. a. 3. in corpore. c c. 3. 6.

Turbati ſunt omnes inſipientes corde.) Auguſtinus, *conturbati ſunt*. Hieronymus, omiſſo, *omnes*, quod Hebraicè non eſt, *ſpoliati ſunt ſuperbi corde*. Id Trevetus docet exemplo lanceæ, ſcyphique Saulis, quæ David *abſtulit*, quando ille cum exercitu dormiebat *ſapore Domini, qui irruerat in eos d*: & ſic *non invenerunt manus ſuas*, ut poſtea hìc ſubditur, juxta eamdem translationem Hieronymi hoc eſt, ſic jacebant ſomno obruti ac ſi perdidiſſent uſum manuum ſuarum. Meminit alios tranferre, *erraverunt* &c. declaratve de fuga Siſaræ *e*, cum quo credi poſſit alios fugiſſe, atque occiſos fuiſſe, tametſi de ſolo illo prodat ſcriptura: vel hìc pluralem uſurpari pro ſingulari. Sed communis expoſitio eſt de Aſſyriis. Vertunt alii, *deturbati ſunt*, aut, *ſpoliati ſunt, ſpoliis expoſiti*, ſeu *prædæ fortes corde*: i.e. qui ſibi videbantur fortes, & erant audaces, ſuperbi, præfidentes, nec non opulenti, hi privati ſunt fortitudine, conſilio, ſpe, opibus. Chaldaicè, *abjecerunt à ſe arma bellica fortes corde*, vel, *ablata ſunt ab eis arma bellica*. Deinde nectendo ſequentibus, *viri cordati dormierunt*, & Hebraicè, אשתוללו אבירי לב *eſtholalu abire leu*, ubi in prima voce (א) *aleph*, eſt loco (ה) *he*. Vertit aliàs Hieronymus *in prædam patere*, & nomen שולל *ſciolal* nunc *ſtultum*, *f*, nunc *inglorium g*, quaſi dicas nudatum & ſpoliatum ſapientia & gloria, quos utrobique LXX. *captivos* vocant αἰχμαλώτους, Chaldęus, *incatenatos*. *Turbatos* ergo appellant hic LXX. *mente* illos, qui ſpoliati ſunt eadem mente, aut rebus etiam ſuis, ſeu facultatibus. Putat Agellius legiſſe LXX. אבידי *abbide*, quod ſignificat *perditos corde*, *perditos* autem *corde* eſſe qui eo carent, ſuntque inſipientes, ac ſeſe in pericula projiciunt, velut beſtiæ, & ſtultiſſimè bellum adverſum Deum ſuſcipiunt. Magis adhuc probat, ut, παρ ὑπόνοιαν *præter expectationem*, poſt illud, *turbati ſunt*, ſubjungerent LXX. data opera vocabulum reſpondens non Hebræo, quod extat, ideſt, אבירי *abbire* ſed ſimili, ac ſolo flexu unius litteræ differenti אבידי *abbide*, nam ſic in Eſaia *h*, ubi eſt Latinè, *Audite me duri corde*, Hebraicè legi ſicut hoc loco אבירי לב *abbire leu, fortes corde*, Græcè autem, ἀπολωλεκότες τὴν καρδίαν. *qui perdidiſtis cor*. Certè qui corde ſunt forti, ideſt, duro, corde videntur carere, quia cor habent inutile, cujus natura mollis, & facilis: & qui ſine corde ſunt, corque perdiderunt, quos, vocant excordes, inſipientes ſunt, quod addito nomine cordis, alio qui non neceſſario, magis exprimitur, ut Euthymius notat. At non eſt in uſu, quod ſciam, apud Hebræos אביד *abbid*.

d 1. Reg. 26. 12. e Jud. 4. 21. Eſa. 59. 15. f Job. 12. 17. g verſ. 19. h c. 46. 12.

Dormierunt ſomnum ſuum,) Hieron. *dormitaverunt ſomnium*. Somniant homines in ſomno, & figuratè dicuntur amantes ſibi ſomnia fingere, hique qui plura quàm debent, ſperant, & ludicra, vanaq; recidit eorum ſpes. Exemplum optimum apud Eſaiam *i*, & apud Jeremiam *k*. Quidam hic torporem, & ignaviam intelligunt: plures mortem. Omnia comprehendi poſſunt exponendo de Aſſyriis, ita ut qui prius alacres, induſtrii, ſtrenui, fortes erant, cæſi ſint ab Angelo, qui percuſſiſſe ſcribit *omnem*

i c. 21. 7 & c. 56. 10. k c. 23. 25. 32

A *virum robuſtum, & bellatorem, & principem regis Aſſyriorum l; & centum octoginta quinq; millia* ex illis una nocte *m*, τὸν ὕπνον ait Theod. θάνατος διεδέξατο, *ſomnum mors excepit*. Perfamiliaris autem ſcripturis formula ut *dormire* ac *ſomnum* uſurpent de morte hominis: propter fidem ac ſpem reſurrectionis. Ex inſita quoque fortaſſis eadem de re opinione, non abhorruerunt ab eadem phraſi Gentiles. Nullus, quod equidem ſciam, Auctor ad bruti mortem transfert. Plura in Commentario Actuum Apoſtolorum *n*, cum de Stephano abdormiente.

l 2. Paral. 32. 21. m 4. Reg. 19. 35. Formulæ loquendi in ſcripturis.

Multiplicem Hugo tractat hic myſticum ſenſum. Qui allatis contentus non eſt, legat. Urget Ambroſius *o* inanitatem divitiarum, quamque hìc merito *ſomnio* ſimiles dicantur, & *nihil invenire viros divitiarum in manibus ſuis*, qui nihil pauperibus contulerunt, nullius juverunt inopiam. Mors juſtorum ſomnus eſt: quia quieſcunt in Domino, & injuſtorum, tum vero divitum, quia etiam tunc ſomniant, & ſibi fingunt importuna, & impoſſibilia. Diximus eadem de re in alio pſalmo *p*. *Velut ſomnium ſurgentium Domine*, &c.

n 7. 59. Myſtici ſenſus. o de Nabuth. p Pſ. 72. 20.

Et nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus B *ſuis.*) Præterit Auguſt. conjunctionem. Omiſſa diſtinctione paullo duriore, quam facit Euthym. ut *dormiviſſe* intelligantur perterriti Judęi, & experge facti, nihil inveniſſe eorum quæ formidabunt: omnes autem viri divitiarum in manibus ſuis, ideſt, eorum αὐτῶ, fuerint, quos Angelus occidit: melior & communior ſenſus eſt, ut Aſſyrii ipſi dediti divitiis, & ad Hebræor. inhiantes divitias, ea in re ſomniantibus comparandi ſint: quod nihil eorum, & quæ concupierant, ac ſperant, conſequi potuerint: & non modo nihil eorum invenerint manus: ſed (plus ſignificando, & intelligendo quam dicatur, ut obſervat Caſſiod.) nec invenire quiverint, utpote quum interfecti ſint ab Angelo. Efficit alium, ſed non valde diſſimilem ſenſum verſio Hieron. & aliorum Hebraizantium, *& non invenerunt omnes viri exercitus manus ſuas*: vel, *viri fortes*, nempe quod nihil efficere valuerunt viri bellicoſi manibus ſuis, non habuerunt manus promtas & expeditas, nec vires ad manum: non potuerunt, ut Paraph. explanat: apprehendere arma ſua manibus ſuis. Poſſet videri cuipiam, quod in translatione noſtra, & C Græca (*nihil*) conjungi debeat cum (*divitiarum*) i.e. nihil divitiarum, οὐδὲν τοῦ πλούτου, nempe *invenerunt omnes viri divitiarum in manibus ſuis*. Verum præterquam quod nonnihil eſſet perturbatus ordo, exigit accentus Hebr. macchaph, ut exponamus *viros divitiarum*, אנשי חיל *anſce chail*, ideſt, pro more idiotiſmi Hebr. addictos divitiis. Ex varia porro nominis חיל *chail* acceptatione LXX. & eos interpres noſter ſecutus legerunt *divitias*. Hieron. *exercitum*: alii *robur*, &c. Aliqui præterea non ſequuntur illum alium idiotiſmum, *non invenerunt manus ſuas*: cui ſimilis, *invenire cor ſuum q*: &, *inveniri manum alicujus ab aliquo r*, ſed ſic convertunt: *non invenerunt cuncti viri, quorum manus potens fuerunt*. Non ſatis congruit id textui Hebræo cum triplici macchaph ולא מצו כל-אנשי חיל ידיהם *velo matſeu chol anſce chail jedehem*. Videtur ita nihilominus vertiſſe Simmach. πάντες οἱ ἄνδρες οἱ ἰσχυροὶ τὰς χεῖρας αὐτῶν, *omnes viri qui robuſti manibus ſuis*. Utramvis ſequaris expoſitionem, vel quod in manibus nihil invenerint, vel quod non invenerint manus ſuas: amarus ſarcaſmus eſt, ut qui, ſicut prius D ex Eſaia retuli, gloriabantur quod inveniſſe regna idoli manus eorum, & inventura nimirum eſſent alia, nec vires ad ſe defendendum, nec manus ipſas ſuas invenire poſſent. Irriſionem item includit vocare *viros divitiarum*, quaſi ſervos illarum, non dominos, mancipia, non poſſeſſores, Diti, & Plutoni Deo inferorum addictos, quod obſervat Ambroſ. *ſ* [adde & mammonę ſervitutem *t*] & inferorum pœnis, non ad cœleſtem hæreditatem aſpirantes, non cum imitantes qui dicebat *u*.

Melior & communior ſenſus. Viri divitiarum pro divitiis addicti. q 2. Reg. 7. 27 r Pſ. 20. 9.

Et mihi res, non me rebus ſubmittere conor.

Viros appellat ſcriptura quoſdam *ſanguinum x*: *viros Dei y*: *mulieres virtutis z*. Tolerabiliorem idem Ambroſius *a* ait eſſe conditionem ſervulorum: quia ſerviunt hominibus, divites Diti, & peccato ſemper in vinculis, & compedibus. Notat etiam *b*, hìc dici omnes, nullo excepto, viros divitiarum, *inſipientes corde*, atq; turbari, quia ipſi ſibi ſunt propriæ exagitationis Auctores, deſideriorum ſuorum ęſtu volvuntur, & quoſdam ſalo fluctuant: deniq; bene *viros divitiarum* appellari, non divitias virorum, quoniam non poſſeſſores divitiarum ſunt,

ſ de Nabuth. c. 6. t Matt. 6. 24 u Hor. l. 1. ep. 1. x Pſ. 5. 7. y 1. Reg. 2. 27. & alibi. z Ruth. 3. 11 a ſupra. Divites ſemper in vinculis & compedibus. b cap. 14.

Qui vult in ſuis manibus aliquid invenire, non contemnat manus inanes pauperis. a in pſ. 131. b 18. mor. c. 11. & 12. Dives avarus ſervando amittit, quę largiendo ſervat. c Luc. 16. 24 d epiſt. 135

ſunt, ſed à ſuis divitiis poſſidentur: poſſeſſionem enim A poſſeſſoris debere eſſe, non poſſeſſore poſſeſſionis. Ludit Auguſt. in manibus vacuis, ut qui vult in ſuis poſtea aliquid invenire, non contemnat manus inanes pauperis. Item in alium pſal. *a*, ut qui non vult poſtea ſomnia invenire, nunc vigilet: Latet demum oppoſita quædam illi communi, paræmia: qua de re notiſſima ſolemus dicere, ſi nobis æquè ac has manus noſtras notiſſimum eſſe, ut ſignificetur adeo improviſus ac tantus hoſtium caſus, ut ſe ipſi non agnoſcant. Videtur Greg. *b* imitatus Auguſt. in eo, quod etiam docet divitem avarum *nihil inventurum*, quum dormierit, *in manibus ſuis*; & ſervando amitti quę largiendo ſervantur. Profert divitem in inferno aperientem oculos vacuo, & inani gutture, ac ſiti arente *c*. Otioſe totus perlegendus locus, & præter citatum Ambr. locum, ejuſdem Epiſtola ad Conſtantium 44. in qua oſtendit vitam iſtam omnem ſomnio ſimilem eſſe. Idem porro Hieron. *d* depravatam lectionem vocat, qua utimur cum præpoſitione, *nihil invenerunt omnes viri divitiarum in*, &c.) quia Græcè deeſt. Deeſt etiam Hebraicè. Suppleri tamen poteſt: & alicubi aliquando ſuppleta eſt. Poteſt illuſtrari hæc dicendi formula, quod *nihil inveniant viri divitiarum in manibus ſuis*, verbis Job *e*: B *Verumtamen, quia ſunt in manu eorum bona ſua, conſilium impiorum longe ſit à me*, ideſt, quia felicitas eorum non eſt, ſemper in ipſorum poteſtate, nec diu manet. Ubi Greg. *f*, *eum* dumtaxat *habere, in manu ſua bona* docet, qui ſub dominio mentis premit, & poteſtati animi ſubjecta tenet, non ab iis mente captiva tenetur. Rurſus hoc & præcedens membrum videtur ſimul complexus *g*: *Dives quum dormierit, nihil ſecum auferet, aperiet oculos ſuos, & nihil inveniet*. Cui adhuc ſententiæ ſimilis illa pſ. 38. *h* *Quum interierit non ſumet omnia* (hoc eſt nihil) *neque deſcendet cum eo gloria ejus*. Exſtimulat Bernard. *i*, pulſatq; iſtius ex hoc pſal. 75. quaſi verbere ſententiæ, juvenis cujuſdam animum, ad mundi contemtum, ſtudiumq; religionis Iſidor. *k* uſurpat eumdem locum, ut ſuadeat vigilantiam & ſedulam curam conſtruendi intra nos Templi, quo Deum excipiamus. Eodem pacto Ephrem *l*, ſi abſq; neceſſitate inquit, præter miſeris (orationem, & Synaxim nocturnam, ut ſomno vaces) audies quod dictum eſt in Pſalmo, *Dormierunt ſomnum ſuum, & nihil invenerunt*. Utitur piſcantis de nocte exemplo, qui ſine ſomno gravatus, ex negligentia dormierit, experrectus poſtea deplorat, & accuſat ſeipſum, quod cum alii domui ſuæ capiendo conſuluerint, ipſe dormiendo nihil ceperit. C Profert etiam figulorum, & fabrorum vigilias, & Samuelem puerum, toties ad Heli, à quo ſe vocatum putabat ex lecto accurrentem *m*.

e c. 21. 16. f 15. mor. c. 10. vel 18. Habere in manus ſua bona qui dicatur. g c. 27. 19. h verſ. 18. i epiſt. 104. Hujus loci uſurpatio k 1. de offic. Eccl. c. 21. l tom. 2 par. 19. & 21. m 1. Reg. 3. 4. & ſeq.

Verſ. 7.) Ab increpatione tua Deus Jacob dormitaverunt, qui aſcenderunt equos.

QUod hoſtes adeo divites, induſtrii, ſolliciti, terribiles, & fortes, alto ſopore adobruti dormierint, ſoluti viribus animaque, & vana ſpe fruſtrari, non, a natura factum, vel ab humanis profectum viribus docet, ſed ſolo irati Dei nutu, & juſſu, ita ut qui confidebant *in curribus, & in equis* n, ex utriuſque dejecti vel utriſque privati, mortem improviſam effugere nequiverint. De Pharaone, ac ſuis in mare merſi Paraphraſtes explicat. Concedi poteſt id innui, ſed præcipuè de Senna- D cherib, & Aſſyriis eſſe ſermonem.

n pſ. 19. 8.

Myſtici ſenſus. o Epheſ. 5. 13.

Myſticè dicuntur ad increpationes, & monita Dei, & ad voces illas *o*, *Surge qui dormis, & exſurge à mortis, & illumabit te Chriſtus*, dormitare ſuperbi per hujus mundi pervagantes illecebras, ut etiam idcirco juxta myſticum ſenſum inhiberetur Hebræi *multiplicatio equorum* p, nec hos Judæa gigneret, ſed adducerentur ex Ægypto *q*. De hoc equorum apud Hebræos, uſu egimus *r*. *Increpationem* quoque creditus Ruffinus de ſupremæ ſententię verbis accipit *ſ*, *Diſcedite maledicti*, &c. quæ lethæo æterno ſopore ſomno lethargico damnabit reprobos, hìc quaſi obequitantes & inſoleſcentes, ac triumphantes in honeribus, poteſtatibus, divitiis, ac voluptatibus.

p Deut. 17. 16. q 3. Reg. 10. 28. r in pſ. 19. & 32. ſ Mat. 25. 41

Ab increpatione tua.) Sepius increpando, & increpatione dicitur Deus mirifica & terrifica multa opera fecisse in gratia ſuorum. *Increpavit gentes & periit impius* t. *Increpuit mare rubrum* u: *Corripuit pro ſuis Reges* x: *Increpuit Satanam* y: & Chriſtus *ſpiritum immundum* z *febrem* a, *ventum, & tempeſtem* b. Conjungitur vero etiam *increpatio* cum *inſpiratione ſpiritus ira Dei* c, & cum *voce tonitrui divini* d. Vocatur præterea *increpatio vultus ejus, perire faciens* e. *Reſpiciendo terram, facit eam tremere* f; *aſpiciendo diſſolvit gentes* g. Symmachus ferè ſynonymo vocabulo utitur ἐμβριμήσεως, pro ἐπιτιμήσεως.

t pſ. 9. 6. u pſ. 105. 9. Nahum. 1. 4. x pſ. 104. 14. y Zach. 3. 2. z Luc. 9. 42. a c. 4. 39. b c. 8. 24. c pſ. 17. 16. d pſ. 103. 7. e pſ. 79. 17. f pſ. 103. 32. g Abac. 3. 6.

Deus Jacob cur dicatur.

Deus Jacob.) Sæpe dixi, cur Deus cognominetur *Deus Jacob*. una cauſſa, quia caput duodecim Tribuum: Altera quoniam expertus magis auxiliatorem Deum in tribulationibus.

Dormitaverunt.) Hieron. legens quę ſequntur in ſingulari, *conſopitus eſt*. Alii, *ſomno vehementi conſternatus eſt*: vel, *ſopore obruuntur*. Vocat quoque Apollinarius νήγρετον ὕπνον, *profundum ſomnum*. Hanc vim habet Hebræum in niphal נרדם *nirdam*, & ἐκαρώθη apud Symmachum: κατεφέρετο, Aquilam: quamvis id quod ponunt Lxx. νυστάζειν, propriè ſit *capite nutando dormitare, & conniventibus oculis connivere, & nictare*. Hinc intelligitur non differre neceſſariò dormitare, & dormire, quaſi ſit illud quam hoc minus, parumve dormire, & utrumque ſæpe idem valere quod mori. Nam Theodoretus ac Baſilius explanat hoc loco de mortis proclivitate, quia quemadmodum homo nictans facile ſi voluerit dormit; ſic illi brevem finem vitæ acceperunt. Prior autem explicans Nahum *h*. *Dormitaverunt paſtores tui, Rex Aſſur* (ubi eſt ἐνύσταξαν, & נמו *namu*, quod hìc verſu 6. redditur *dormierunt*, ὕπνωσαν, ait ſignificare mortem, & confirmat hoc pſalmi noſtri teſtimonio. In 120. *Ecce non dormitabit, neque dormiet qui cuſtodit Iſrael*, οὐ νυστάξει, οὐδὲ ὑπνώσει, לאונוםולאיישן *lo janum velo jiſcian*, ideſt, nullo modo dormiet; alioqui ſi ne parum quidem dormiturus erat, qui neceſſe fuit addere poſt *non dormitabit*, illud aliud, *neque dormiet?* Amplificant Hebræi duo verba idem ſignificantia ponendo, duaſve ſententias, ut in Matthæo *i*, *Dormitaverunt omnes, & dormierunt*, i. e. aut mortuæ ſunt, aut negligentes fuerunt, aut defierunt de Domini cogitare adventu *k*. *Si dedero ſomnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem, & requiem temporibus meis*, quæ ſunt capitis partes, hoc eſt, nullo modo dormiam. *Ego l dormivi, & ſomnum cepi*. *Paullulum* m *dormies, paullulum dormitabis, paullulum conſeres manus, ut dormias*. Quamquam illud, *Non dormitabit, neque dormiet*, exponi poteſt ſecundo loco, ideſt, multo minùs dormitabit. Item: *Si dedero ſomnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem*, hoc eſt, immo vel leviſſimum ſomnum nictationemque oculorum. Sed Hieronymus *n* alicubi hunc citans locum *dormierunt*, uſurpat. Quęrat aliquis, quomodo *increpatio*, quæ cum ſtrepidu fit, ſomnum conciliet, ac ſoporem, & dormitare, ſeu dormire faciat? Tropologicè reſpondent vulgò, propter duritiam cordis, & aggravationem ejuſdem, auriumque, non audire divinas voces increpantes. Deinde increpatio Dei non fit neceſſariò per ſonum vocis, alteriuſve corporis externum ſtrepitum, licèt ita de ipſius ita metaphoricè loquamur. Apollinarius quidem de ſola explicat ira:

Νυστάζειν h c. 3. 18. i c. 25. 5. k pſ. 131. 4. l pſ. 3. 6. m Prov. 6. 10. n in c. 26. Ezechielis Tropologia

σμερδαλέον Ιακώβοιο χοσσαμένου βασιλῆος.
Horribiliter Jacobi ſuccenſente Rege.

Nec ἐπὶ τίμησις ſe ſonum includit, quamvis נְעָרָה *ghebbarah* ſignificet *objurgationem duris verbis inſanantem*, & Latina vox *increpationis* eamdem importet. Poſtremò conſtat, carou, cataphoram, coma, varii modi ſoporem, quem hìc indicari docui, ex percuſſione, ictu, caſu, concuſſionem capitis provenire. Quocirca ſignificabitur vehementiore quaſi tonitru percuſſos, & excerebratos à Deo, in profundiſſimum ſomnum corruiſſe ac in letargicum ſtupore.

Qui aſcenderunt equos.) Auguſtinus, *omnes qui*, &c. Hieron. *conſopitus eſt, & currus & equus*, quo etiam pacto Symmachus, ἐκαρώθη καὶ ἅρμα καὶ ἵππος. Alii, *& currus, & equites*. Paraphraſtes, *& currus & equites ſunt ſubverſi*: quaſi videlicet ſomno correpti & ſopore deciderint de curribus & equis, qui in illis inſidebant. Hebr. וְרֶכֶב וָסוּס *verecheu vaſus, & currus, & equus* metonymicè continens pro contento Lxx. quaſi legiſſent in prima voce loco (ו) *vau* litteram (ר) *reſch*, & pro ſecunda littera, quę eſt (ר) *reſch* litteram (ו) *vau* cum holem, & in altera voce non (ו) *vau*, ſed (ה) *he* demonſtrativum, hoc nempe pacto

רוֹכֵב הַסּוּס *rocheu baſſus*, tranſtulerunt, ἐπιβεβηκότες τοῖς ἵπποις, utendo etiam plurali pro ſingulari collectivo.

a Pſ. 19. 8. Pſ. 32. 17. b Judic. 4. 3. c in c. 10. Zach. d 31. Mor. c. 16. vel 17. & ſeqq. e hom. 15. in Joſue. f de Agricultura. g in c. 2. Eſa. h ibidem, i de Agric. k in Exod. c. 15. diſp. 2. l in Oſea c. 14. 10. m in Cant. Moſis verſ. 1. n de Nabut. c. 15. o 4. Reg. 2. 12.

De curruum equorumq; apud Hebræos uſu egimus in aliis pſalmis *a*, ut ante monui, & quid in utramq; partem ſenſu myſtico ſignificent. *Nongentos Jabin Rex Chanaan falcatos habebat currus* b. De myſtico curru, & equo Hieron. *c* Gregor. *d* Origenes *e*, præter eum, quem vocant Hieron. hoc loco, & Philonem *f*, de agricultura, de equo, præter ea, quæ dictis aliis locis attulimus. Quod olim dicebam de prohibito equorum uſu ex Baſilio *g* affirmat etiam Procopius *h*: quamvis Philo *i* prohibitionem figuratè dumtaxat ac myſticè interpretetur, Lege de noſtris Pererium *k*, Riberam *l*, Coſmam Magalianum *m*. Perpendit Ambr. *n* dici hoc loco *dormitaviſſe qui aſcenderunt equos*, i.e. carnis voluptates, nullo eas moderamine gubernantes, & *aſcenſores*, quàm equites, vel agitatores maluiſſe Prophetam nuncupare, quoniam agitator cum diſciplina & arte pro arbitrio ſuo equos agitat; vel currentes incitat, vel reflectit indomitos, vel revocat fatigatos, vel manſuetos pro ſua voluntate convertit. Citat ex hiſtoria Regnum *o*, *Pater, pater, agitator Iſrael, & eques ejus*, ubi tamen Græcè eſt ἅρμα primo loco, *currus*, ſecundo ἱππεὺς, *eques*; Hebr. רכב *recheu currus*; & in plurali פרשיו *peraſciu*, *ejus i. e. qui plus juvabas oratione conſiliove, quàm magna currum equitumq; multitudo*. Vim facit etiam in verbis Cantici Moſis *p*, *Equum & aſcenſorem dejecit in mare*: ubi eſt רכב *rocheu* participium, & nomen ἀναβάτης, & Zachariæ *q*, *Percutiam omnem equum in amentia* (*in ſtuporem*) *& aſcenſorem ejus in inſipientia* (*& ſuper aſcenſorem ejus in amentia*.) Ubi eſt etiam participium רכב *rocheu*, & nomen ἀναβάτης. Ut juxta notionem vocabulorum Hebræorum Græcorumque non videatur neceſſarium illud, inter aſcenſorem, & agitatorem, vel equidem, diſcrimen. tamen tanti Doctoris, qui præterea legendus in libro de Iſaac *r*, contemnenda tropologia; ſicut & illa, qua dormitantem in equo, ac propterea majori obnoxium ruinæ; quidam volunt eſſe deſidem, torpentem, tepidum, vitæ profeſſorem contemplativæ: adde, qui regularem profiteatur, & perfectiorem: item alia de oſcitantia, & incuria rectorum, paſtorum: de quibus Nabum, *Dormitaverunt paſtores tui, Rex Aſſur*.

p Ex. 15. 12. q c. 12. 14. r cap. 8. Tropologia

Verſ. 8.) Tu terribilis es, & qui reſiſtet tibi? ex tunc ira tua.

Senſus loci.

QUum per ſolam increpationem conſopiverit Deus aſcenſores equorum, & dejecerit, ac occiderit, aſſerit David, continuando ad eumdem apoſtrophen, revera vehementiſſimè metuendum eſſe plus quàm quoſvis alios, qui nullus ſit quamlibet potens, & quibuslibet inſtructus præſidiis, qui valeat ipſius reſiſtere potentiæ, ex quo tempore illius deſævire ira incæperit, vel quum primum commoveri contra aliquem cęperit, nec graviùs adhuc iraſci: vel eo quòd jamdudum ante declarata, multiſque comprobata experimentis fuerit ipſius ira: vel quia jam iratus adverſariis populi ſui blaſphemantibus illum, & Deum, pœnitentiæ locum dederit, nec eo ut voluerint.

Myſtica expoſitio. ſ de triumphali Chriſti agone c. 9. t Matt. 25. 41.

Myſticè de judicio extremo exponitur, non ab Enarra- D toribus dumtaxat, ſed à Lauretio quoque Juſtiniano *ſ*, quando Judex Chriſtus in ſede majeſtatis apparebit, pronuntians in rebrobos ſententiam *t*, cui nemo reſiſtat: ita ut ex tunc ira futura ſit implacabilis, ira, inquam, illa quę præceſſit ex tunc æternitatis, conceptaque jam inde adverſus reprobos, ob prȩviſam eorum improbitatem. Tunc exclamabunt reprobi, ac inclamabunt ruinas montium, colliumq; ſuper ſe, ut eos operiant, *& abſcondat à facie ſedentis ſuper thronum, & ab ira agni* u. *Quis enim ſtabit ad videndum te*, ait Malachias *x*. Nunc *theſaurizant impenitentes iram in die ira* y, ab illo tandem die ſuum ira locum habebit, effectumq; ſortietur; *nunc non infert Deus iram, nec ulciſcitur ſcelus valde* z: ita ut ira hujus temporis ad illius temporis iram comparata, nomen minimè mereatur abſolutum iræ. Reſiſtitur hìc aliquando Deo, & *Spiritui ſancto* a, *dextera Dei* b, ac voluntati ejus quam, vocant ſigni, tunc voluntas ejus complebitur, nec ullo redimetur Judex divitis pretio, nullo inflectetur potentium ſupercilio, qui culpę, ut ſcribit Ambr. *c*, pretia diſcriminat.

u Apoc. 6. 17. Luc. 23. 30. Oſęi 2. 12. x cap. 3. 2. y Rom. 2. 4. 5 z Job. 35. 15. a Act. 7. 5. b Pſ. 26. 8. c de Nabut. c. 16.

A & quo plus cuipiam contulerit, plus exigit ab eo *d*. Docui Pſ. 16. *e* quomodo reſiſti Deo ejuſque dexteræ poſſit, ut ibi dicitur, & qua ratione non poſſit ut hìc habetur, & alibi *f*. Utrumque Gregorius *g* demonſtrat prepoſitis exemplis eorum, qui reſtitiſſe iræ Dei leguntur, Moſis *h*, Aaronis *i*, Phinees *k*, Eliæ *l*, Davidis ipſius *m*: hos enim & alios quoſcumq; qui iræ Dei obvient, ab ipſo accipere ut contra impetum percuſſionis ejus opponantur, atque ut ita dicamus, cum ipſo ſe erigere contra ipſum, eoſq; divinam vim ſibi opponere ſecum, quia in eo, quod adverſum ſevientis iram foris obtineut, intus eos gratia iraſcentis vovet; & famulantes interiùs levat, quos quaſi adverſanter exterius tolerat; deniq; portare contradictionem deprecantium, quam aſpirat, & veluti nolenti opponi, quod ab ipſo ut fiat imperatur, &c. Subdit, quod cum ſuperba indignatio ſeſe, ut ita dicamus medullitùs movet, hanc oppoſitio humana non retinet, nec ſe utiliter cujuslibet deprecatio objicit, quum ſemel Deus aliquid ac intimis iraſcendo diſponit. Adhibet ad hoc etiam exempla Moſis, qui non potuit impetrare ingreſſum in terram promiſſionis *n*, Eliæ, qui fugere compul- B ſus eſt *o*, Jeremiæ, qui prohibitus orare pro populo quia non exaudiretur *p*. Reſiſti ſibi vul Deus: ne iram ſuam exerat in hac vita, qui queritur deeſſe qui *aſcendant de ex adverſo, & opponant murum pro domo Iſrael, ſtentq; in prælio in die Domini* q, hoc eſt in die iræ ipſius, quæſiviſſe ſe quoque dicit virum, qui *interponeret ſepem, & ſtaret oppoſitus contra ipſum* r. Dimitti ſe petebat à Moſe *ſ*, & priùs à Jacob *t* ab utrumq; demum victus. Eſaias *u* dolebat *non eſſe qui invocaret nomen Dei, qui conſurgeret & teneret eum*. Verum abſolutè una eſt illa *Domini dies ira, calamitatis, & miſeria* x, in qua nullius oppoſitio admittetur, vel interceſſio, nullus erit qui ullo pacto reſiſtere illi queat & abſolutam impedire voluntatem ejus, in die illo magno iræ impiorum, ideſt, Dei contra impios, *quis poterit ſtare* y? Declinantur hìc interdum comminatæ pœnæ, & cor Deo tangenti reſiſtitur nonnumquam, & abjice poſſe inſpirationem ipſius definit Concilium Tridentinum *z*. *Naſcimur filia ira* a illius, inquam, iræ, quæ fuit ex tunc, quando primi Parentes peccaverunt in paradiſo ſuoq; peccato cuncto involve- C runt, iræque divinæ obnoxios fecerunt, ac mortui ſubjectos, nullo demto. Porrò Cyrillus *b* Alexandrinus perpendens quo pacto ceciderint qui Chriſtum comprehendere volebant, ob ea illius verba *c*, *Ego ſum*; argumentatur nihil vel ad unum verbum Dei, & illud jucundiſſimè dictum, creaturam efficere poſſe: multo autem minus ferre minas poſſe.

d Luc. 7. 42. e verſ. 8. f Job. 9. 4. Eſth. 13. 19. 21 Rom. 9. 19. g 9. Mor. c. 9 Reſiſti Deo & ejus iræ ut dicatur. h Exod. 32. 11. & ſeq. i Num. 16. 62. Sap. 18. 32. k Num. 25. 11. l 3. Reg. 18, 36. m 2. Reg. 7. 14. & ſeq. n Num. 20. 12. o 3. Reg. 19. 8 p Jer. 7. 16. 12. 14. & 14. 11. q Ezech. 15. 5 r cap. 22. 30. ſ Deut. 32. 10 t Gen. 32. 26. u cap. 64. 7. x Soph. 1. 15. y Apoc. 6, 17. De inſpirationem abjici poſſe. z ſeſſ. 6. c. 5. a Eph. 2. 3. b lib. 11. in Joan. c. 33. c Job. 18. 5. 6.

Tu terribilis es.) Hebraicè repetitur pronomen אתה *attha, tu terribilis es tu*, quod valet ad emphaſim, & ſubauditur, inquam) ideſt tu revera, tu ipſe, tu ſulus, quod Græci dicunt αὐτότατος, Latini, *ipſiſſimus*. Omiſit Hier. repetitionem. Satis frequens epithetum, ut vocetur Deus *terribilis* d, aut *nomen ejus terribile* e, biſq; adhuc hìc paullò poſt inculcatur, immò abſtractè appellatur *timor* f, ut alias dixi, placetq; nonnullis ab eo Latinè dici *Deum*, qui vocatur Græcè δέος, ubi apparebat, reddebat *locum terribilem* g: *opera* ejuſdem *terribilia* erant *h*: *dies ejus terribilis valde* i: *terribilis expectatio judicii* k: *horrendum incidere in manus Dei viventis* l, *Poteſtas, & terror apud eum eſt* m. *Ecce cęlum & cęli cęlorum abyſſus, & uninerſa terra, & quæ in iis ſunt in conſpectu illius commovebuntur, montes ſimul & colles, & fundamenta terra, quum conſpexerit illa Deus tremore concutientur* n. Putat Oleaſter *o* nomen *Jehovah* ineffabile, pro quo dicitur Hebræi *Adonai* ante Moſem nulli manifeſtatum fuiſſe *p*, quatenus præter alia ſignificat *conterentem*, ab הוה *hovah*, quod eſt *contritio* qui cognitus eſt quidem prius, ut ſibi ſufficiens, omnipotens, beneficus aliis, at non tamquam præliator, & veluti vir belli, atque *pugnator* q, quod ipſimet Ægyptii faſſi ſunt *r*. Sed quod Hebraicè dicitur *vir balli Deus* איש מלחמה יהוה *Jehovah is milogamach*, Chaldaicè, *victor bellorum*, Grȩcè συντρίβων πολέμους, per alluſionem fortaſſis ad etymon ab הוה *hovah*, de quo Oleaſter; noſter interpres ne Gentes ad fidem converſæ *Martem* cogitarent, lenivit orationem particula quaſi, quæ indiicaret non proprietatem, ſe ſimilitudinem.

d Exod. 15. 1. Deut. 7. 21. e 10. 17. 2. Eſd. 1. 3. 24. c. 4. 14 c. 9 32. pſ. 46. 3. pſ. 65. 5. pſ. 88. 8. pſ. 95. 4 Eccl. 43. 31. Dan. 9. 4. e Deut. 28. 58. pſ. 98. 3. pſ. 110. 9. f Gen. 31. 41. 53. g Gen. c. 28. 17. Ex. 19 18 Deut. 10. 21. Deum à δέος dici nonnullis, placet. h Ex. 34. 20. Deut. 10. 21. i Joel. 2. 11. k Heb. 10. 27. l verſ. 20. m Job. 25. 2. n Eccl. 16. 18 19. o in Ex c. 6. & c. 15. p Exod. 6. 3. q cap. 15. 3. r cap. 14. 25.

Et qui reſiſtet tibi?) Hieron. & *quis ſtabit adverſum te?* Alii, *coram te*, vel, *in conſpectu tuo*, hoc valet לְפָנֶיךָ *lephanecha*. Diceremus *chi ti ſtarà à fronte? chi ti ſi farà avanti? chi ti comparirà avanti?* &c. In Pſalterio Gallicano, *Et*